

Omdat ik zo goed Duits sprak, wilde ik graag met de Duitsers praten. Via het middenpad liep je naar de andere wagons. Aangekomen bij de Duitsers had ik direct het gevoel dat ik me veel te veel had opgedoft. Onmiskenbaar huldigden ze daar, zoals waarschijnlijk overal in Europa, het inmiddels achterhaalde principe dat je als deugdzaam burger zo min mogelijk diende uit te geven. Bij ons kennen kleine kinderen het woord ‘sparen’ niet meer. Ik begon de conversatie met een vraag die ik nooit meer aan een Duitser zal stellen. Ik zei: ‘Bent u blij van Hitler af te zijn?’

Een jongeman in een gescheurd uniform zei: ‘Hitlers tijd was de enige waarin Duitsers een gelukkig volk waren. De jaren 1934-1940, dat was de grote, schitterende tijd; toen voelden we ons gelijkwaardig, toen was de schande van het Verdrag van Versailles uitgewist, Hitler was juist begonnen ons van de Joden te bevrijden, en wij zagen grote tijden gloren.’

‘Ja,’ zei een ander, ‘zonder lui als u hadden we de Verenigde Staten van Europa, de bolsjewieken verslagen, de Joodse pest uitgeroeid en heerste er voor altijd vrede. En dat met de provincies in het oosten en de Rijnbond. Keurt u dat soms goed?’

Ik zei: ‘Hitler heeft de hele wereld in de oorlog gestort. Hij heeft complete dorpen in Italië, Griekenland, Rusland en Polen uitgeroeid, en de Duitsers hebben er overal aan meegedaan.’

De jongeman in het gescheurde uniform liep paars aan en zei: ‘Leugens, leugens die ze over ons verspreiden. De Russen hebben hun eigen mensen massaal omgebracht. Vanuit huizen in Italië en in Polen en overal is op onze mensen geschoten. Het waren allemaal franc-tireurs. Een burger die zich bemoeit met een oorlog tussen

soldaten, die moet met zijn leven boeten. We hebben toch oorlogsrecht op deze wereld? Ons volk heeft voor de tweede keer geleden en gebloed, we hebben onze laatste krachten gegeven om het vaderland te redden. Mijn vrouw en twee kinderen werden in München door bommen gedood, en ik heb het weinige dat ik had verloren. In 1938 heeft de partij me als beloning voor trouwe diensten een winkeltje van zo'n Jood gegeven. Ik heb het twee jaar uitgebaat, toen is het door de Joden gebombardeerd. Ik heb niks, niks meer op deze wereld. En dan moet ik nu berouw voelen? Ja, god zeg, is er dan helemaal geen gerechtigheid meer op de wereld? Onze Heer Hitler, die in de hemel is, die zou niet zo met het Duitse volk hebben laten sollen...'

'Hoe weet u eigenlijk dat u door een Jood bent gebombardeerd?' vroeg ik.

'We zijn allemaal door Joden gebombardeerd. De piloten van de koninklijke Britse luchtmacht waren arme slachtoffers van het wereldjodendom dat de touwtjes in handen had, Morgenthau en Blum en Roosenfeld en de blanke Joden van de Londense city.'

'Blanke Joden?' vroeg ik.

'Een blanke Jood is een Jood die helemaal geen Jood is.'

'En wat vindt u van de concentratiekampen?'

'Dat is allemaal in dienstverband en op commando gebeurd. Wij hebben ons onder onze Heer Hitler allemaal soldaten van een groot leger gevoeld, waarin iedereen een belangrijke taak had te vervullen. Geen mens is in Duitsland buiten zijn werk om mishandeld.'

'Wees nou een beetje redelijk,' zei een oudere man, 'niet iedereen denkt zo. Wij weten toch dat Hitler ons in het ongeluk heeft gestort.'

Een meisje sprong op: 'Hoe kunt u dat nu zeggen? Het is een schande.'

'Hé, doe een beetje rustig aan. U bent nog zo jong, u hebt geen idee. We wisten wel wat voor schurken het waren, ze hebben allemaal hun eigen beurs gespekt, maar voordien dacht men nog dat ze Duitsland weer machtig zouden maken, dat is wel duidelijk.'

Het meisje zei: 'We staan allemaal achter de dode Führer. Er komt wel weer een tijd dat Duitsland wordt gevreesd.'

'Begin me niet over politiek,' zei een vriendelijk ogende vrouw, 'een volk kan zichzelf niet regeren. Toen mijn moeder me over de keizer vertelde, klonk dat als een sprookje. Ik denk soms, het ergste was dat ze in 1918 de vorsten hebben afgezet. Wat zou er van Engeland zijn geworden zonder koning? Ik zou graag Engels worden of Amerikaans. Maar die voelen daar nou eenmaal niets voor. Die laten ons in ons sop gaarkoken. Ginds in Rusland heerst orde. In Opper-Silezië roken de schoorstenen en is het volle kracht vooruit.'

Op het moment dat ik onze coupé weer binnenstapte, zei een Pool: 'Beste Merton, hebt u er enig benul van wat de Polen hebben doorstaan? Mijn hele familie is vermoord, in mijn dorp zijn de kinderen analfabeten. De jeugd is verslaafd aan roken en drugs en lijdt aan venerische ziekten. Een vreedzaam land is overvallen.'

'Ik heb de grootst mogelijke sympathie voor u. Ik heb de grootst mogelijke minachting voor de Duitsers die dit hebben aangericht. Maar Poslawski, wat willen we? Willen we wraak? En nieuwe oorlogen? Of willen we een grote en duurzame vrede? Wat hebt u gedaan toen ze in Tsjecho-Slowakije aan de grond zaten? U hebt op de vetste hap zitten azen.'

'Waarom?' antwoordde Poslawski. 'Omdat in dat groteske Verdrag van Versailles de Tsjechen stukken land hebben gekregen waarop ze geen enkel recht hadden.'

'Dit spel speelt de mensheid al duizenden jaren,' zei Merton. 'Ik ben de laatste die vindt dat het afhangt van een paar honderd vierkante mijl. Maar zolang dat de maatstaf voor eer is, zolang elke nationale hartstocht zich kan uitstrekken tot een paar vierkante mijl aan land, waar dan ook, dien je op te passen met territoriale veranderingen; de volgende generatie moet er altijd voor sterven. We leven allemaal op één wereld.'

'Maar waarom in 1945 beginnen? Polen is elke keer weer opgedeeld. Als er op de wereld gerechtigheid bestaat, dan zou Polen al het

land tussen Kyiv en Wroclaw hebben moeten krijgen. Wroclaw is een Poolse nederzetting.'

'Zoals Londen een Romeinse.'

'Juist ja.'

'En Oekraïners zijn geen Polen,' zei Merton.

'De Duitsers hebben mensen uit alle landen in veewagons laten stikken, gewoon in veewagons gestopt, zonder lucht en voedsel, en daar laten stikken en verhongeren. En dan mogen wij niet ten minste twee provincies krijgen?'

'Voor hoeveel doden is één provincie de juiste boetedoening en voor hoeveel twee?' vroeg Hawks.

'Moet er dan soms helemaal geen boete worden gedaan?' vroeg Poslawski.

'Natuurlijk wel. Boetedoening voor het individu die het individu begrijpt. Collectieve straffen zijn altijd barbaars. Wij proberen de wet te incorporeren in het leven van de volkeren, een soort van politie, dan kun je ook geen collectieve straffen meer uitdelen. Ik zou geen enkele nazi in de menselijke samenleving opnemen. Ik zou een man als die kwanta-Planck, een van de grootste geleerden van Europa, boycotten omdat hij voor Hitler op de Duitse langegolfzender sprak. Ik zou alle Duitse generaals boycotten omdat ze deze oorlog hebben voorbereid en eraan hebben meegedaan. Ik zou alle leden van de ss, met inbegrip van hertog August Wilhelm von Hohenzollern en de hertog van Sachsen-Coburg-Gotha, met inbegrip van de laatste proletariër die achteraf doet alsof hij misleid was, achter de tralies zetten. Ik zou natuurlijk ook alle functionarissen die verantwoordelijk waren voor de luchtbescherming op z'n minst tot een paar jaar gevangenisstraf veroordelen omdat die lui stuk voor stuk betrouwbare nazi's waren en medeburgers dienden te bespioneren. Maar alles wat men vandaag de dag onder "evacuatie" verstaat, te weten de verdrijving van mensen van huis en haard op grond van ras of nationaliteit of om welke reden ook, is een terugval naar de slavenhandel.'

‘Waarom bent u, een Amerikaan, voor zogenaamde mildheid? Omdat u niet wilt dat de werkende klassen vooruitkomen, u wilt het monopoliekapitalisme in stand houden,’ zei meneer Bergmann.

‘Bent u soms lid van de partij? U zegt van die merkwaardig achterhaalde dingen,’ zei een heer, die niemand van ons kende, met zachte stem tegen hem. ‘We haten de Duitsers toch al tijden niet meer? De Duitsers zijn door de nazi’s misleid en wij, anders dan alle andere landen, treden hen liefdevol tegemoet. Of bent u soms trotskist?’

Bromwich, die geen acht had geslagen op de zacht pratende vreemdeling, genoot heimelijk van de aanval van Bergmann op Merton. ‘Mooi!’ schreeuwde hij, en hij sloeg zich op de dijen, ‘we moeten u president maken, Merton, dat is de enige redding. We will be all government officials and nobody will be allowed more than five rooms and to make use of his brain. En terwijl je in Engeland nog maar 1 procent rente hebt, dus vrijwel niets, en bij ons 2 procent, vormt zich in Rusland de geprivilegieerde bovenklasse van de Sovjets en de aristocratie van het Rode Leger. En terwijl alle leuzen al lang niet meer waar zijn, verkondigen onze heren Merton nog altijd het Russische “arbeidersparadijs”.’

‘Maar Mr Bromwich, ik ben toch werkelijk waar geen communist.’

‘Het is allemaal één pot nat!’ zei Bromwich.

Oom Phipps kwam de coupé in en zei: ‘De vrede van 1918 was gebaseerd op de juiste veronderstelling dat mensen die niet helemaal gelijk zijn onmogelijk met elkaar kunnen samenleven. En hoe moet je het verlies van mensenlevens anders compenseren dan met geld? Het is het gezonde principe van de opeisbare damages. 3 miljard en vijfhonderdduizend wagons voor een miljoen gesneuvelden. Natuurlijk leg je met een stuk land en vijfhonderdduizend nieuwe inwoners meer eer in dan met vijftigduizend. Dat is altijd zo geweest. En al die nieuwe ideeën van Brighton Beeches of Clefthon Timber zijn doodgeboren kinderen. Ik heb het zoals jullie weten altijd complete nonsens gevonden dat we dit trustbeheer hebben overgenomen van

iets wat ons niet toekomt. Je moet Duitsland voor eens en altijd opdelen. Het oosten tot de Elbe geef je aan Rusland, omdat het qua ras Slavisch is, het noorden, want Germaans, aan de Angelsaksen, en het Romaanse westen en zuiden aan Frankrijk en Italië.'

'Omdat de verdeling van Polen zo'n succesverhaal was,' zei Merton.

We reden vreselijk langzaam, en zo kwam het spoorwegprobleem ter sprake. Er waren twee meningen over de vraag of je het spoor in Duitsland al of niet moest herstellen. Bromwich en Gauntlett waren van mening dat je alle rails in Duitsland diende te verwijderen, ten eerste om de schade in andere landen te vergoeden, ten tweede om van een concurrent af te komen. Merton en Lord Dolgelly vonden dat hoe eerder er weer orde in Duitsland heerste, hoe beter het was. Hij zei: 'Het grootste drama ter wereld was dat ze in de jaren dertig geloofden dat je midden in Europa een moreel vacuüm kon toestaan. Geen enkel vacuüm, van welke aard ook, kun je midden in Europa toestaan. De Russen hebben in principe geen Duitse fabrieken platgegooid, want ze vonden een overvloed aan goederen belangrijker dan een gebrek eraan en hebben het hele oosten in hun economisch stelsel opgenomen. Opper-Silezië met die hele hoek bij Ostrava is een groter industrieel centrum dan het Ruhrgebied ooit was, en uiteraard is het spoorwegnet hersteld en weer verbonden met de centra Moskou en Charkiv. En hoe zit het in de rest van Europa? De black market met goedkope Duitse steenkool bloeit in alle landen, en terwijl de trade unions zich teweerstellen tegen het dumpen van goedkope Duitse steenkool, verklaren de fabrikanten dat ze alleen door de goedkope Duitse steenkool de concurrentie met Amerika en zijn exportdollars aankunnen. De strijd gaat nu al maanden tussen Rockegie en Lord Coalside om het bezit van de Duitse steenkolenmijnen.'

Merton en Dolgelly zochten het gangpad op.

Gelukkig staakten we onze gesprekken over politiek, en Bromwich vertelde het ene grappige verhaal na het andere. Vlak voor Berlijn stapten Ethel Fielding en Raymond Warren, twee Amerikanen, met

veel bombarie onze coupé binnen. Warren was een goed uitziende blonde jongeman uit Boston. Hij is weg van Mrs Bromwich, en ze zeiden dat hij zelfs al eens met haar op reis was geweest. Ethel zei tegen oom Phipps dat ze hoopte dat het eten in Berlijn goed was. Oom Phipps zei: 'Ik heb twee kisten met vleesconserven meegenomen. Met eten moet je niets aan het toeval overlaten.' Ethel had twintig kilo chocolade bij zich. Bromwich overtroefde natuurlijk iedereen: hij had een wagon vol levensmiddelen, waaronder veel delicatessen, laten aankoppelen.

Oom Phipps zei: 'U moet dinners geven!'

'Of course,' zei Bromwich, 'ik hoop dat de knappe meisjes Ethel en Maud ook aanzitten.'

'Ik heb er niets op tegen,' zei ik, 'als er een paar nice boys komen.'

'Waarom nice boys?' vroeg Bromwich, en hij keek me aan op een manier dat ik dacht: een volwassen man is toch wel even wat anders dan een jongen, en zo'n geslaagde zakenman als Bromwich, dan voel je je geveid, en ik had het gevoel dat een van de machtigste mannen van Amerika verliefd op me was geworden en van zijn vrouw ging scheiden om met mij te trouwen. Hij is twintig jaar ouder dan ik, en hij zal de reis van Raymond Warren en zijn vrouw aangrijpen om mij haar sieraden te geven, ook al is dat eigenlijk onzin, want sieraden zullen al spoedig niet veel meer waard zijn als je van plan bent zoveel mogelijk te spenderen. Maar elke week zal ik in *Vogue* staan en dan zal tante Ketta Phipps zich niet meer zoveel verbeelden.

Ons hotel, dat eenzaam in een groot bos stond en in z'n geheel voor de commissie was gereserveerd, was schitterend, en mijn badkamer was al net zo elegant als een badkamer in New York.

Ethel en Bromwich kwamen nog naar mijn kamer, even later gevolgd door Raymond. We hadden veel plezier. Bromwich had een cocktailshaker en verrukkelijke drankjes meegebracht. We gingen op de rand van de badkuip zitten omdat we alleen een gorgelglas en nog een gewoon glas hadden, zodat we ze bleven omspoelen, maar bovendien was de badkamer net zo groot als de hotelkamer en ongelooflijk elegant. We werden een beetje tipsy en Bromwich gaf mij, en Raymond gaf Ethel een kus. Ethel was echt verrukt en zei dat ze niet had geloofd dat het zo'n geluk was in Duitsland te zijn. Terwijl we daar zaten te lachen en te drinken, werd er op onze deur geklopt. De schrik sloeg ons om het hart. We dachten dat het een van de Engelsen was, misschien Miss Battle-Abbey wel, die we overlast hadden bezorgd. Ze hadden ons al gewaarschuwd dat voor Engelsen 'noisy people' hetzelfde zijn als dieven en inbrekers, en wij wilden ons toch niet al meteen op de eerste avond onmogelijk maken? Maar gelukkig kwam er maar één Rus binnen, Sjirikov, het hoofd van de Russische propaganda in Duitsland, zoals Bromwich me naderhand vertelde. Sjirikov was charmant en zei dat hij inkoper was. Later kwam er nog een Rus, Bestmann, die vertelde dat hij journalist was, maar in werkelijkheid maakte hij deel uit van de handelsdelegatie. Ik hoorde later dat als een Rus zegt dat hij acteur is, hij dan meestal GPU-agent is, en als iemand zegt dat hij lid is van de Hoogste Raad, hij treinmachinist is. Dat is onderdeel van het bolsjewistische systeem. Privé zouden Russen bijna nog meer aan de waarheid hechten dan andere mensen.

Sjirikov, die een schitterend uniform droeg – wit jasje, donkergroene pofbroek en hoge zwarte laklaarzen – zei dat hij ons had horen lachen en Engels praten, en toen had gedacht: ja, onze bondgenoten zijn gearriveerd, en daarom nam hij de vrijheid ons te begroeten, en hij wilde goede, echte wodka drinken en zijn vriend Bestmann gaan halen. En hij kwam toen met die ander, die volledig in het lichtblauw was gekleed, en met een hoop glazen en een enorme fles en met een dame van middelbare leeftijd die naast me ging zitten en me recht voor z'n raap vroeg: 'Bent u gelukkig?' En toen ik 'Ja' zei, vroeg zij: 'Op wie bent u verliefd? Die jongeman daar?'

'Nee,' zei ik.

'O, ik zie het al,' zei ze, en ze wees naar Bromwich. 'Hij heeft geen goed gezicht. U kunt de nodige teleurstellingen verwachten. Het ontbreekt hem aan hart. Het hart is verreweg het belangrijkste van allemaal. Mijn zus werkte bij het gezantschap in Zürich, en toen werd ze verliefd. Ik schreef haar dat ze eerst eens goed om zich heen moest kijken voor ze aan haar verliefdheid zou toegeven. Maar zij schreef me terug dat ze geen keuze had, en ze volgde hem. Ze hield zeven jaar lang van hem, tot ze stierf. Ze schreef me nergens anders over. Het was echt hopeloos. Beloof me,' zei ze, terwijl ze mijn hand pakte, 'dat u niet verliefd wordt op die heer daar.' Ik kende haar exact twee minuten toen ze dat tegen me zei. Maar ik had het gevoel dat ik haar alles moest vertellen. Ik wist opeens dat ik nog heel jong was en heel onervaren en dat ik me in gevaarlijke avonturen stortte zonder enig kompas, en dat ik niemand kende van wie ik wist dat hij het goed met me voorhad, want oom Phipps is zoals bekend nog nooit op het idee gekomen om ook maar één gedachte te wijden aan wie dan ook. Mevrouw Sjirikov had een breed, ja, dik gezicht, met zeer grote lichtblauwe ogen, dat nog altijd erg mooi was, en grijs haar, en daarbij droeg ze een grijze astrakanbontjas precies in de kleur van haar haar. Ze was ontzettend lang en dik, en totaal anders dan alle andere oudere vrouwen die ik kende. Ik zei tegen haar dat Bromwich een van de machtigste mannen van

Amerika was en zijn vrouw een society hostess... maar toen viel ik al stil, want het schoot me te binnen dat ik hier met een Russin zat te praten en dat zij nou eenmaal niet weet wat de society is; ik zei dus dat zijn vrouw een beauty is en zij de mooiste sieraden... maar toen bedacht ik me dat sieraden natuurlijk geen waarde in Rusland hebben, nog minder dan inmiddels bij ons, en dus zei ik dat ze heel veel aanbidders had.

Ik merkte dat Russen anders denken over Bromwichs aantrekkingskracht, en ik kon haar alleen vertellen: 'You see, to be loved by Bromwich would mean a great deal in America,' en ik vroeg haar of niet ook in Rusland een peoples artist of een commissaris aantrekkelijker is voor een meisje dan een arbeider?

'Natuurlijk,' zei mevrouw Sjirikov, 'mensen veranderen nou eenmaal niet. De droom van onze jonge meisjes is overal hetzelfde: balletdanseres of actrice worden. Een paar jaar geleden was er een opzienbarend fraudeproces. Toen was de liftbediende op een ministerie verliefd geworden op de hoogste ambtenaar; hij was 39 en spuuglelijk, zij was zeventien en beeldschoon. Hij nam wat zich aandienende en trouwde met haar. Maar voor haar was dit huwelijk niet genoeg, zij wilde actrice worden. De ambtenaar, die nu op zijn beurt verliefd was geworden op de jonge vrouw, kon haar alleen behouden wanneer hij haar mecenas werd; hij financierde de toneelschool die zij bezocht, hij betaalde haar grote toiletten, en ten slotte bleek hij 23 duizend roebel voor de theaterpassie van zijn vrouw aan publieke middelen te hebben verduisterd.'

'En wat gebeurde er?'

'Hij kreeg de doodstraf.'

'Hoezo,' vroeg ik, 'de doodstraf voor een eigendomsdelict? En dan ook nog terwijl het een delict uit hartstocht is? In de Engelse literatuur heb je veel verhalen over hetzelfde thema, zoals dat van een meisje dat verliefd wordt op een beroemde oude man, die dat niet wil maar uiteindelijk toch voor de bijl gaat en dat het meisje er al snel genoeg van heeft. Natuurlijk verduisteren ze niet allemaal,

maar zelfs áls ze het zouden doen... zou je slechts een paar jaar gevangenisstraf moeten opleggen. Ze hebben immers geen kwaad in de zin.'

'Maar dat is toch heel wat anders. Uw man benadeelt hier of daar een zakenman, maar toch niet de community?'

'Je kunt een mens eigenlijk alleen beoordelen op zijn motieven, niet op het resultaat. Stelt u zich eens voor: bij een treinongeval komen tweehonderd mensen om. Dan veroordeel je de machinist toch niet voor moord op tweehonderd mensen, maar ontsla je hem misschien wegens nalatigheid?'

'Nee,' zei mevrouw Sjirikov, 'het is echt vreselijk moeilijk een nieuwe maatschappij op te bouwen, saboteurs moeten de doodstraf krijgen. De man die geld van de staat verduisterde om de ijdelheid van zijn vrouw te bevredigen, is een saboteur...'

'En de machinist?'

Maar toen bracht meneer Sjirikov ons allemaal een glas wodka, en ik praatte niet verder met mevrouw Sjirikov. Ik moest bijkomen van de gedachte dat de machinist dood moest terwijl hij er helemaal niets aan kon doen. Ik zag hem voor me, zijn huis en zijn gezin, en ik huiverde ervan dat overal ter wereld goede, onschuldige mensen moeten lijden voor iets waar ze helemaal niets aan kunnen doen. Toen gaf iemand de grammofoon een zwengel en begonnen we te dansen. Bromwich danste met mij. Was ik werkelijk verliefd op Bromwich? Of was dat alleen uit maatschappelijke ambitie? En plotseling merkte ik dat maatschappelijke ambitie *vieux jeu* in Europa was. Het had geen zin meer om met de Bromwichs te trouwen. Ze waren een waarde die snel zou kunnen verdwijnen, en dan hing je. Sjirikov en Bestmann zetten een Russische dans op, gingen door hun hurken en begonnen te stampen op de vloer, en ik zei tegen Raymond: 'Als nou maar niet een van de Engelsen naar boven komt omdat we te veel lawaai maken.'

Raymond zei: 'De beide Lords komen niet, hooguit Miss Battle-Abbey.'

Daarna danste meneer Bestmann alleen; het was mooier dan op het toneel, en op het laatst kuste hij de vloer voor mijn voeten. Ik had nooit eerder zo'n krachtig liefdesgebaar ervaren en ik voelde me bedwelmd. Bestmann sprong op, pakte een glas wodka, dronk het op mijn gezondheid en kuste me. Iedereen lachte omdat ik er zo verward uitzag. En ik had weer het gevoel dat ik mevrouw Sjirikov moest vragen of dat iets betekende, of dat ik het helemaal niet serieus moest nemen, en ik wist dat ze alleen maar het juiste tegen me zou zeggen, maar ik moest denken aan de ter dood gebrachte machinist en sprak op deze avond verder niet meer met haar. Het was inmiddels ook erg laat geworden en we namen afscheid. Toen Bromwich de kamer uit liep, wierp hij me een zeer eigenaardige blik toe en ik kon het niet helpen, maar ik was nog nooit zo gelukkig geweest.